

העבירה של זילות בית המשפט ואמון הציבור במערכת השיפוטית

ד"ר **חאלד גנאים**, מר **חגי שרויאר**

באמצעות העבירה של זילות בית המשפט, שכן שמו של השופט אינו זכאי להגנה מועדפת לעומת שמו של האדם מן השורה. יתרה מזאת, השופט הוא "משרת ציבור", ובשיטת משטר דמוקרטית לא מוטלת על האזרח חובה לחוש יראת כבוד כלפי רשויות השלטון. סעיף 1(3) לחוק איסור לשון הרע נועד להגן על הכבוד החברתי הפרטי, אך לא על המשרה השיפוטית או על אמון הציבור במערכת המשפט.⁴

לדעתנו, העבירה של זילות בית משפט לא תורמת לחיזוק אמון הציבור במערכת השיפוטית, וייתכן שדווקא ביטול העבירה יתרום לחיזוק אמון הציבור,⁵ וזאת מסיבות רבות:

1. הגדרתה העמומה של העבירה מאפשרת פגיעה בעקרונות הבהירות והודאות המשפטית

העבירה מנוסחת באורח רחב מאוד וגורף,⁶ ובהתאם לדברי בית המשפט העליון "לא קל תמיד להחליט איזה עיקרון יש להעדיף בכל מקרה ומקרה".⁷ ספק רב אם אדם מן השורה יכול להבחין

היטב בין פרסום שלילי על שופט שהוא בגדר ביקורת לגיטימית לבין פרסום שלילי על שופט שנופל בגדר האיסור הפלילי על זילות בית משפט. בשל כך עשוי אדם להירתע ולהימנע מפרסום ביקורת לגיטימית על שופט מחשש להיטב הפלילי, כך שהאיסור פוגע דווקא בחופש הביטוי ובאפשרות פרסום ביקורת עניינית על שופט; זאת במיוחד, כאשר הביקורת הלגיטימית היא תנאי הכרחי לעצם הקיום ולחיזוק אמון הציבור במערכת השיפוטית. מצד שני, עשוי אדם לפרסם פרסום שלילי על שופט מתוך הנחה מוטעית שמדובר בביקורת לגיטימית, כך שהאיסור הבלתי-בהיר יוצר עבריינים יותר מאשר מונע עבריינות.

2. אמון הציבור אינו הערך הראוי להגנה במדינה דמוקרטית (אלא התפקוד התקין)

הפסיקה מדישה לרוב את אמון הציבור במערכת השיפוטית כערך המרכזי המוגן באמצעות העבירה.⁸ ספרות השוואתית טוענת, כי למוניטין ולאמון הציבור במערכת המשפט יש חשיבות, נוכח הרצון והיכולת של מערכת

עבירת "זילות בית המשפט" מוגדרת בסעיף 255 לחוק העונשין, תשל"ז-1977, ולפיו "האומר או הכותב דבר על שופט או דיין לעניין כהונתו ככוונה לפגוע במעמדו, או מפרסם דברי גידוף נגד שופט או דיין כדי להחשיד או לבזות את דרכי השפיטה, דינו - מאסר שלוש שנים, אולם ביקורת כנה ואדיבה לטיב החלטתו של שופט או דיין בדבר שיש בו עניין לציבור לא תהא עבירה לפי סעיף זה".

מקורה של העבירה במשפט המקובל האנגלי. היא קיימת בשיטות המשפט המודרני המבוססות על המשפט המקובל, ובחלק משיטות המשפט הקונטיננטלי, למשל צרפת. העבירה לא קיימת בשיטות משפט רבות של המשפט הקונטיננטלי, כגון גרמניה.

הערך החברתי המוגן על-ידי העבירה הוא תפקודה התקין של המערכת השיפוטית, כאשר אמון הציבור במערכת שיפוטית, העושה צדק על-פי דין, הוא תנאי הכרחי לתפקודה. הרשות השופטת היא הרשות השלישית במדינה, ובלי עצמאותה לא ייתכן משטר דמוקרטי. הרשות השופטת היא הערוכה למניעת שרירות ליבן של הרשות המחוקקת והרשות המבצעת. כפי שציין בית המשפט העליון:

"הגשמתם של ערכי יסוד, כגון שוויון, חירות, זכויות אדם, אפשרית רק אם קיים משטר דמוקרטי, ומשטר דמוקרטי אפשרי רק אם יש רשות שיפוטית חזקה, אוניברסיטית, בלתי תלויה, ועצמאית, הנהנית מאמון הציבור. מי שבשם חופש הביטוי פוגע במעמד השופטים, עשוי לפגוע בחופש הביטוי עצמו. בלא רשות שופטת השומרת על חופש הביטוי, ספק אם הוא יתקיים".¹ אכן, חופש הביטוי שומר על הרשות השופטת, והרשות השופטת שומרת על חופש הביטוי.²

עבירת זילות בית המשפט לא נועדה להגן על שמו הטוב של השופט כאדם פרטי; השם הטוב של השופט כאדם פרטי, מוגן באמצעות העבירה הפלילית והעוולה הנזיקית של איסור לשון הרע. אמנם סעיף 1 לחוק איסור לשון הרע קובע כי "לשון הרע היא דבר שפרסומו עלול - (3) לפגוע באדם במשרתו, אם משרה ציבורית ואם משרה אחרת, בעסקו, במשלח ידו או במקצועו", אולם מדובר כאן בשמו הטוב של השופט כאדם, וזאת מהזווית של כבוד במונחי החברתי.³ שמו הטוב של השופט לא יכול להיות מוגן

1. בהקשר זה יש לציין כי חופש הביטוי הוכר כעקרון יסוד של המשטר הדמוקרטי, וזכות הלכתית חשובה מאוד של האדם על-ידי הפסיקה, וזאת ללא עיגון חוקתי או חוקי לכך. ללא הפסיקה ספק אם הרשות המבצעת הייתה מכבדת את חופש הביטוי; ראו בהקשר זה בג"ץ 73/53 חברת "קול העם" בע"מ נ' שר הפנים, פ"ד ז 871 (1953).
2. ראו בג"ץ 506/89 בארי נ' ראש מודר תביעות, אגף החקירות, המטה הארצי של משטרת ישראל ואח', פ"ד (מ"ד) 604, 610 (1990).
3. ראו חאלד גנאים, מרדכי קרמניצר ובויעו שנוור, דיני לשון הרע: הדין המצוי והדין הרצוי, 79-77 (מהדורה שנייה מורחבת, 2019).
4. ראו גנאים, קרמניצר ושנוור, שם, 142.
5. ראו גם עמדתם של מרדכי קרמניצר ושל אהרן ברק, רב שיח: גבולות הביקורת הלגיטימית על בית המשפט ורשויות האכיפה, המשפט ו, 271, 278-272, 288; ראו שגב, חופש הביטוי נגד רשויות המדינה: הצעה לביטול האיסורים על ביטויים הפוגעים במעמדם של שופטים ועובדי ציבור (2001).
6. ראו בג"ץ בארי, לעיל הערה 2, 608; ע"פ (מחוזי - חי') 2098/02 אעלימי נ' מדינת ישראל, פסקה 4 לפסק דינו של השופט עמית (2002).
7. ע"פ 364/73 זיימן נ' מדינת ישראל, פ"ד כח(2) 620, 634.

4. אכיפה מעטה של העבירה, גם אם ראויה במשטר דמוקרטי, יוצרת חשש לאכיפה סלקטיבית ולפגיעה בעקרון השוויון

האכיפה ביחס לעבירה על זילות בית משפט היא מועטה,¹¹ והדבר הגיוני כשמדובר בדמוקרטיה. מבחינה עקרונית, חופש הביטוי הוא עקרון יסוד במשטר דמוקרטי וזכות יסוד חוקתית של האדם; אמון הציבור במערכת השיפוטית אינו, אם בכלל, ערך חברתי מרכזי במשטר דמוקרטי; הרשות השופטת היא "משרתת" הציבור, והביקורת על הרשות השופטת היא הכרח במשטר דמוקרטי. בהתאם לכך, ניתן לומר כי היקף האיסור הפלילי, אם בכלל, על זילות בית המשפט צר מאוד, כאשר המבחן ההסתברותי אמור להיות מבחן הסכנה הקרובה לוודאי.¹² הגנה על חופש הביטוי כעקרון יסוד במשטר דמוקרטי מחייבת ריסון רב בנקיטת אמצעים בגין פרסומים נגד המערכת השיפוטית, ויש להמעיט ככל האפשר בנקיטת אמצעי פליליים בגין עבירת זילות בית משפט, אם בכלל ראוי לאפשרם.¹³

"אמון הציבור נרכש על-ידי מתן החלטות צודקות של מערכת שיפוטית עצמאית ואובייקטיבית, ולא באמצעות איסורים פליליים"

הנחיות היועץ המשפטי לממשלה קובעות כי "יש חשיבות - הן כלפי בית המשפט והן כלפי הציבור - בגיבוש מדיניות אחידה, ככל הניתן, של התביעה הכללית בנושא מורכב וחשוב זה של עבירת זילות בית משפט".¹⁴ למרות זאת, נראה שההנחיות לא מיושמות כראוי ולא ניתן להצביע על מדיניות אחידה וברורה.

מבדיקת פרסומים רבים שמקיימים לכאורה את היסודות של עבירת זילות בית משפט לא ניתן לזהות מדיניות ברורה של התביעה באשר לשיקולים בדבר ההחלטה להעמיד לדין בגין העבירה. אמנם התביעה הצהירה פעמים רבות כי היא ממעיטה בהעמדה לדין בגין עבירות המגבילות את חופש הביטוי, וכי בכל הנוגע לעבירת זילות בית משפט יש לדרוש פגיעה קשה, רצינית וחמורה באמון הציבור,¹⁵ אולם חרף העובדה שהתפרסמו התבטאויות רבות שפוגעות באמון הציבור במערכת השיפוטית, לא הייתה העמדה לדין.

שיפוט לפנות אל קהלים רחבים מאשר בעבר. אותם חוקרים קוראים לרפורמה מבנית ושינוי במדיניות ניהול מדיה במערכות המשפט כאמצעי היעיל לצורך השגת מטרה זו.⁹

לדעתנו, במשטר דמוקרטי אמון הציבור ברשויות השלטון, לרבות הרשות השופטת, אינו ערך חברתי הראוי להגנת המשפט הפלילי. במשטר דמוקרטי יש מקום ליחס של כבוד ואמון במערכת השיפוטית,¹⁰ לצד חשדנות מסוימת בפועלה של המערכת השיפוטית. אמון הציבור בפועלה של רשות שלטונית כלשהי נרכש דווקא על-ידי המעשים הראויים וההחלטות הנכונות והצודקות של המערכת. הרשות השופטת ראויה לאמון הציבור ולהערכה הציבורית המגיעה לה רק בהתאם למעשיה. אין למערכת השיפוטית זכות לתבוע לעצמה אמון מעבר למה שמגיע לה. מערכת שיפוטית עצמאית ואובייקטיבית שפועלת ללא מורא ומשוא פנים לא צריכה לחשוש מפגיעה באמון הציבור בפועלה.

זאת ועוד, מניעת פרסום שלילי ופסול על שופט, פתיחה בחקירה פלילית והעמדה לדין פלילי עלולות להתפרש כ"סתימת פיות" ולהצביע על כך שהמערכת השיפוטית לא מצליחה לזכות באמון הציבור על-ידי מעשיה. האיסור הפלילי על זילות בית משפט עלול להתפרש כאמצעי לדיכוי ביקורת ולשליטת חופש הביטוי. קיים חשש ממשי לפגיעה במעמדו של חופש הביטוי, שהוא, כאמור, תנאי הכרחי לעצם הקיום ולחיוזק אמון הציבור במערכת השיפוטית.

3. קיימים מנגנונים ראויים ויעילים יותר לטיפול בתופעה של זילות בית משפט

כידוע, המשפט הפלילי מטפל בתופעות החמורות במיוחד, ואילו התופעות החמורות פחות מטופלות על-ידי המשפט האזרחי והמנהלי. המשפט הפלילי הוא שיורי, הוא משלים את ההגנה של המשפט האזרחי והמשפט המנהלי, ומטפל בתופעה אנטי-חברתית רק כאשר המשפט האזרחי והמשפט המנהלי לא מספקים את ההגנה הסבירה והראויה נגד התופעה. כאמור לעיל, ניתן להטיל ספק בכך שאמון הציבור במערכת השיפוטית ראוי להיות ערך חברתי מוגן על-ידי איסור פלילי. גם אם מקבלים את התפיסה, לפיה אמון הציבור מהווה ערך מוגן, הרי שאמון הציבור נרכש על-ידי מתן החלטות צודקות של מערכת שיפוטית עצמאית ואובייקטיבית, ולא באמצעות איסורים פליליים. יתרה מזאת, יש להטיל ספק ביעילות האכיפה הפלילית על התבטאויות נגד שופטים.

בנוסף, קיימים מנגנונים משפטיים נוספים לטיפול בתופעת זילות בית משפט. אמנם השופט לא יכול, ואסור לו, לפנות לאמצעי התקשורת ולמסור את תגובתו ועמדתו, אולם הוא יכול לפנות להנהלת בתי המשפט ולדוברות בתי המשפט ולמסור את תגובתו ועמדתו, על מנת שאלה ידברו את עמדתו לאמצעי התקשורת. זאת ועוד, עניינו בזילות שופט, כך שבפני השופט עומדת האפשרות להגיש קובלנה פלילית ותביעה אזרחית בגין לשון הרע. יתרה מזאת, במידה והמפרסם הוא עורך דין או עובד של רשות מנהלית, ניתן להפעיל את המנגנונים של הדין המשמעתי של לשכת עורכי הדין והדין המשמעתי של שירות המדינה.

8. ראו בג"ץ בארי, לעיל הערה 2, 607, 609; ד"פ 7383/08 אונגרפלד נ' מדינת ישראל, פסקה 13 לפסק דינו של המשנה לנשיאה ריבלין (2011).
9. Nuno Garoupa and Tom Ginsburg, *Judicial Reputation: A Comparative Theory* (2015), 187; George Tracey E., and G. Mitu Gulati, "Courts of Good and Ill Repute: Garoupa and Ginsburg's 'Judicial Reputation: A Comparative Theory'", 83 *The University of Chicago Law Review* (2016) 1715.
10. ראו מרדכי קרמיניצר, רב שיח: גבולות הביקורת הליגיטימית על בית המשפט ורשויות האכיפה, **המשפט** ו, 271, 272.
11. ד"פ אונגרפלד, לעיל הערה 8, פסקה 38 לפסק דינו של המשנה לנשיאה ריבלין, פסקה 8 לפסק דינה של השופטת ארבל. ראו לעומת זאת, ע"פ 696/81 אולאי נ' מדינת ישראל, פ"ד לז' (2) 565.
12. ראו בהקשר זה ההשוואה עם עבירת העלבת עובדי ציבור לפי סעיף 288 לחוק העונשין ומבחן ההסתברותי של סכנה קרובה לוודאי: ד"פ אונגרפלד, לעיל הערה 8.
13. ראו בג"ץ בארי, לעיל הערה 2, 607.
14. ראו הנחיה מספר 4.1103 (90.002): הנחיות היועץ המשפטי לממשלה, משפט פלילי, מדיניות התביעה - סוגי עבירות ומבצע עבירה הגשת כתב אישום בעבירה של זילות בית-המשפט, עמ' 9 (פברואר 2006).
15. ראו בג"ץ בארי, לעיל הערה 2, 612.

הוא בעת שדעתו של המבקר איננה מתקבלת. אם הדברים אמורים בכל מתדיין ובכל אדם מן היישוב, הרי בחבר הכנסת על אחת כמה וכמה והדברים מובנים".¹⁸

בענייננו, יש לומר כי חברי כנסת ושרים, שעליהם מוטלת דווקא חובה משטרית, מוסרית, חברתית וציבורית לכבד את החוק וכל החלטה שיפוטית, משתמשים בחסינותם המהותית¹⁹ והדיונית ומפרסמים דברים קשים ופסולים על המערכת השיפוטית, ואף קוראים לאי-כיבוד החלטות שיפוטיות. אנשים אלה חסנים מפני העמדה לדין, הגם שהפרסומים שלהם פוגעים קשות באמון הציבור במערכת השיפוטית, במיוחד לאור מעמדם הציבורי והתהודה שפרסומיהם מקבלים באמצעי התקשורת. מתן חיסיון לחברי כנסת ושרים מוציא את העוקץ מעבירת זילות בית המשפט, ומלכתחילה מייחד אותה בעיקר לאנשים פרטיים, שהשלכות הנובעות מההתבטאויות שלהם במילא זניחות בהשוואה להתבטאויות של מי שנהנים מהחסינות.

במקום סיכום

הגנה על כבודה של מערכת השיפוט ועל אמון הציבור בה היא תנאי לשמירה על תפקודה התקין של מערכת השיפוט. ואולם, נראה כי האיסור הפלילי הקבוע בסעיף 255 לחוק העונשין אינו הדרך המתאימה לטפל בעבירות זילות בית המשפט. מעבר לקשיים המהותיים העולים מאכיפת איסור פלילי, אשר מטרתו הגנה על אמון הציבור במערכת בית המשפט, קיימים גם קשיים לאכוף אותו בצורה אחידה ושוויונית. זאת ועוד, ניכר שהגם שראוי שבמדינה דמוקרטית היקפו של האיסור הפלילי על פגיעה בכבודה של מערכת השיפוט יהיה מצומצם, הרי שבמצב המצוי כיום, שבו לאנשי ציבור חסינות מעבירת זילות הציבור, היקפו של האיסור מצומצם מדי, ומעורר חשש להתרת הרסן של הציבור כלפי מערכת השיפוט.

כך, למשל, הרב עובדיה יוסף זצ"ל שהיה "הראשון לציון, רב ראשי לישראל, דיין ונשיא בית-הדין הרבני הגדול, מנהיג של תנועה פוליטית גדולה בישראל דהאידינא" פרסם דברים קשים מאוד שמקיימים את יסודות העבירה של זילות בית משפט, ולדעתנו אף מדובר בפרסום הקשה ביותר שפורסם אי-פעם על שופטי בית המשפט העליון,¹⁶ ועם זאת הוא לא הועמד לדין.¹⁷ פרקטיקה זו מעלה חשש לאכיפה סלקטיבית. קיים חשש לפיו התביעה נוקטת באמצעים פליליים נגד "האדם הקטן", ולא נגד "האדם החזק", באופן שפוגע בעקרונות השוויון.

5. פרסומים פסולים של אנשי ציבור ואכיפת העבירה

לאחרונה, אנו עדים למתקפות חסרות תקדים על המערכת השיפוטית מצדם של חברי כנסת, שרים ואנשי ציבור נוספים. חלק מהפרסומים מייחס לשופטים מניעים פסולים, כגון מניעים פוליטיים. יתרה מזאת, חברי כנסת, שרים, לרבות שר המשפטים שאמון על המערכת השיפוטית, פרסמו קריאות לאי-ציות ולא-כיבוד החלטות שיפוטיות.

אמנם חופש הביטוי מעניק לכל אדם זכות חוקתית לבקר עניינית כל החלטה שיפוטית, אולם כיבוד שלטון החוק משמעו גם כיבוד החוק והחלטות שיפוטיות. על כל אדם, לרבות הצדדים להליך המשפטי לכבד את ההחלטות השיפוטיות, לצד האפשרות העומדת לכל צד לנקוט באמצעים חוקיים לפעול לשינויה, כגון ערעור. קריאות לאי-ציות להחלטה שיפוטית היא קריאה לאי-ציות לחוק, ופוגעת בסדר המשפטי כולו:

"אין רבותא בכיבודו של שלטון החוק ובקבלת מרותו, כאשר זוכים בהתדיינות ובית המשפט מקבל עמדתך; המבחן לקבלת מרותו של הדין, לגילוי התנהגות סובלנית ולטיפוח יחסי כבוד לערכי המשפט,

16. הן בשל חומרת הפרסום והן בשל מעמדו של המפרסם.

17. ראו בג"ץ 3087/99 התנועה למען איכות השלטון בישראל נ' היעמ"ש, פ"ד נד(1) 414.

18. ראו בג"ץ בארי, לעיל הערה 2, 608.

19. התבטאותו של חבר כנסת עשויה ליפול בנדר החסינות המהותית, ראו בג"ץ 1843/93 פנחס נ' כנסת ישראל ואח', פ"ד מט(1) 661.

